

JUHÁSZ IMRE

A kisebbségi problematika néhány aspektusa¹

„A kisebbség, a kisebbségi kérdés: tükörkép.
Csalhatatlan, pontos és nem részrehajló.
Aki ezt a tükröt nem tűrheti, kimondotta
önmaga felett az ítéletet.”

(Fábry Zoltán: A vádlott megszólal)

A mottó 1946-ban született. A „stószai remete” – bár baloldali kötődése és az összeomló Csehszlovákia melletti 1938-as kiállása miatt személy szerint nem érték sérelmek – megdöbbenet tapasztalta, hogy a Felvidék magyarlakta sávjában újra berendezkedő csehszlovák hatalom kíméletlen eszközökkel (Beneš-dekrétumokkal, kitelepítéssel, teljes jogfosztással, reszlovakizációval, a nemzeti lét feltételeinek megsemmisítésével) igyekszik felszámolni a fennhatósága alá került magyarságot.²

A tükör – amire Fábry utalt – 1946-ban, illetve azt megelőzően is pontosan jeltett minden nemzetgyilkossági szándékot, kísérletet és befejezett véres cselekedetet. Akkor és ott. De nem volt képes meggátolni a felvidéki magyarság kálváriáját. Mint ahogy nem volt képes megakadályozni 1944/45 telén azt sem, hogy Tito vörös hordája 40 000 magyart mészároljon le a Délvidéken, illetve télvíz idején ártatlan magyar csecsemőket, gyerekeket, asszonyokat és aggastyánokat gyalogmenetben kényszerítsen koncentrációs táborba, ahol éhezés, betegség és halál várt rájuk. Túl későn néztünk a tükörbe...

A tükör azonban létezik. És talán, ha értőn használjuk, ha homályosan is, de előre is jelez és lehet még tenni valamit újabb tragédiák elkerülése érdekében. Mindig részletesen és tudatosan meg kell vizsgálnunk e tükör összetevőit. Mindet. Az üveg, a foncsor és talán a keret is fontos lehet. Csak a teljes, az objektív társadalmi

DR. JUHÁSZ IMRE Ph.D., a Független Rendészeti Panasztestület elnöke előadása

¹ A Polgári Magyarországért Alapítvány, a Hanns Seidel-Stiftung és a Független Rendészeti Panasztestület által szervezett „Az emberi és polgári jogok kisebbségi alapvetései – különös tekintettel a nemzetiségi jogokra” c. konferencián (2011. december 9. Budapest, Károlyi-palota) elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Jelen előadásomban csak a nemzeti jegyeket mutató kisebbségekről szólok, nem tagadva, hogy egy társadalomban más aspektusból is vannak kisebbségi csoportok.

valóság vizsgálata alapján alkothatunk ítéletet a mai kisebbségeket uraló³ többségi társadalmakról, illetve országukról és legfőképpen a kisebbségekre hatalmi oldalról fenyegető veszélyekről.

Fogalmi alapvetés

Az első és legalapvetőbb feltétel, egyben visszatérő probléma és korlát a fogalmi bizonytalanság. Ez a jogi szabályozást is megnehezíti, ha nem lehetetleníti el teljesen. Miről beszélünk, mit értünk e fogalmakon: nemzet, nép, kisebbség stb.?

A „*nemzet*” fogalmából hiányzik a jogi megközelítés. Eltekintve a nemesi nemzetkoncepció vakvágányától, a modern nemzetfogalom a francia forradalmat követően alakult ki. 1791-től nemzet és állam szinonima lett. Ez az államnemzet koncepció hódító útjáról csak a grande nation korszak elmúltával lépett le. A széttagolt német földön Herder és Fichte, visszatérően a természet és a történelem forrásvidékére a nemzeti szellem és a német nyelv szerves egységére esküdtek, kialakítván a kultúrnemzet koncepciót, amelyben a közös nyelv, kultúra, történelem fűzi össze a nemzethez tartozókat és nem igazán fér bele ebbe a felfogásba a közös terület. Hozzá kell tenni, hogy egy merőben más történelmi korszakban, pl. Sztálinnál a közös terület is lényegi ismérv volt.⁴ Egy biztos: az államnemzet feltételezi a nemzetállam létét, míg a kultúrnemzet élhet területi széttagoltságban is, egyszerre akár több állam (nemzetállam) területén.

A nemzethez képest a „*nép*” egyértelműen jogi fogalom is, mivel a nemzetközi jogban is megjelenik pl. az önrendelkezési jog kapcsán. Az ENSZ dokumentumok – anélkül, hogy definiálnák a „*nép*” fogalmát – az önrendelkezési jog kapcsán népről és nem nemzetekről szólnak. Az önrendelkezési jog, azaz a saját döntés lehetősége a politikai státusról tehát a jog oldaláról közelíti meg a kérdést.

A „*kisebbség*” meghatározása komoly nehézségekbe ütközik. Napjainkban még mindig nem létezik az egységes kisebbségfogalom, mely világszerte jogilag kötelezőként lenne használható. Ugyanez érvényes Európára és államaira is. Mindamellett a „*kisebbség*” jogi fogalomként is létező, nemcsak szociológiai fogalom, pl. a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya etnikai, vallási és nyelvi kisebb-

³ Szándékosan használok e kifejezést, mivel a legtöbb államra nem illik a „befogadó” jelző.

⁴ SZTÁLIN: *A marxizmus és a nemzeti kérdés*. Szikra, Budapest, 1950. p. 35. (Ennek „tudományosságából” azonban sokat levon az, hogy mint köztudott, Sztálin több nép, nemzetiség problémáját vagonkérdésnek minősítette. A Szovjetunió által megvalósított gyakorlat pedig sajnos nem minden esetben cáfolja ezt az állítást.)

ségekről tesz említést.⁵ A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája meghatározása szerint regionális vagy kisebbségi nyelvek kifejezés alatt azon nyelvek értendők, amelyeket valamely állam adott területén az állam olyan polgárai hagyományosan használnak, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen *kisebb csoportot* alkotnak; amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől; azonban ez nem foglalja magában sem az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit.⁶ A Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről, mint látható már nevében is nemzeti kisebbségekről szól, sajnos szintén fogalomértelmezés nélkül.

Persze feltehető a kérdés, miért is fontos egyáltalán egy jogilag elismert fogalom léte? Dieter Blumenwitz szavaival élve: „Nem lehet igazán kisebbségi jogokról beszélni, amíg a jog »hordozója« nincs meghatározva.”⁷

Ennek persze lehet az az oka, hogy bizonyos államok még azt sem ismerik el, hogy náluk nemzeti kisebbségek élnek.⁸ De, ha nem akarunk ilyen mélyen fekvő és alantas okot felhozni, akkor hadd utaljak arra, hogy aki olvasta már az idevágó nemzetközi dokumentumokat és egy kicsit is ismeri szűkebb régióink államainak nemzetiségi politikáját és gyakorlatát, az tudja, hogy legtöbbször épp a fogalmi bizonytalanságot használják ki a nemzeti kisebbségek identitásának megőrzésében ellenérdekelt, de az adott nemzetközi dokumentum aláírására rákényszerült államok.

A rendelkezésre álló nagy számú próbálkozások közül csak kettőre térnék ki. Az ENSZ égisze alatt dolgozó Francesco Capotorti által a múlt század hetvenes éveiben alkotott fogalom⁹ napjainkig az egyik legismertebb: kisebbség „*az a nem domináns helyzetben lévő csoport, amely számát tekintve kisebb, mint az állam lakosságának többi része, és amelynek tagjai olyan etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a lakosság többi részének sajátosságaitól és összeköti őket a kultúrájuk, a hagyományaik, vallásuk és nyelvük megőrzésére irányuló szolidaritás érzése*”.

Az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága egy, a kisebbségek jogairól szóló nyilatkozat előkészítésekor bízta meg a kanadai Jules Deschenest a fogalomalkotásra. E

⁵ 27. Cikk

⁶ I. Rész I. cikk I.

⁷ DIETER BLUMENWITZ: *Minderheiten- und Volksgruppenrecht, Aktuelle Entwicklung. Kulturstiftung der deutschen Vertriebenen*, Bonn 1992. p. 28.

⁸ Pl. Franciaország az „egalitè” világból kiindulva diszkriminációként fogja fel a kisebbségek speciális jogvédelmét. Így vált Franciaország az Európai Unió közös kisebbségvédelmi politikája kialakításának legfőbb kerékkötőjévé. Bretagne, az okszitánok lakta Dél, vagy újabban Elzász-Lotharingia kisebbségtörténete jól példázza a jogegyenlőség köntösébe bújtatott francia asszimilációs politika sikereit.

⁹ Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities, E/CN.4/Sub.2/384, 20. 6. 1977.

definíció szerint a kisebbség „állampolgárok egy csoportja, akik számbeli hátrányban és nem domináns helyzetben élnek ebben az államban, a lakosság többi részétől eltérő etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságok jellemzik őket. Kölsönös felelősségvállalást tanúsítanak egymás iránt és, olykor burkolt módon, megjelenik a túlélésre és a többséggel szembeni tényleges jogegyenlőségre irányuló kollektív akarat.”¹⁰ Ez a meghatározás nagyobb teret szentel a választás lehetőségének, azon logika alapján, hogy azok a csoportok nem jelentenek problémát az adott államra, amelyek nem kívánnak védelemben részesülni vagy nem óhajtják fenntartani elkülönült csoportidentitásukat.¹¹

A fentiek alapján nem túlzó az az óhaj, hogy ezt a fogalmi bizonytalanságot – legalább az arra hajlandó országok vonatkozásában – mielőbb meg kell szüntetni.¹²

A konfliktusok előrejelzése

Illúziók között éltünk sokáig. Azt hittük – tisztelet a kivételnek –, hogy az anyagi jólét, a nyugati típusú demokrácia egyéni emberi jogai megoldják a nemzeti kisebbségek problémáit is. Hozzá kell tenni: sokan és sokat „dolgoztak” azon, hogy el is higgyük ezeket az illúziókat. Ma már a kollektív jogokat tagadó, de kollektív bünyösséget hallgatólagosan elismerő, második világháborúban gyökerező nemzetiségi politika csődje nyilvánvaló. Az etnikai konfliktusok itt Európában is véres eseményekbe torkoltak – pl. néhány km-re a trianoni határtól is, a délszláv térségben – a közelmúltban.

Nem nélkülözhető tehát a tükörbe-nézés. A következőkben – makacsul bízva abban, hogy elérhető a nemzetiségi béke, nemcsak a harctereken, barikádokon, hanem a lelkekben is – ezen előrejelzés lehetőségeiről szeretnék szólni. Ehhez kellően komolyan kell venni a lehetséges konfliktusokat magukban hordozó eseményeket. A mindennapokban ezek pl. választás híján a nemzeti kisebbségi gyermekekre erőltetett államnyelvi iskolák és osztályok formájában, nemzetiség szerinti munkahelyi diszkrimináció képében, utcai atrocitásokban és falfirkákban, verbális kocsmai nemzetgyalázásban stb. öltönek testet.

¹⁰ MARC BOSSUYT: *A Kisebbség fogalmának meghatározása a nemzetközi jogban*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ–FRANCIS DELPÉRÉE: *Európa egysége és sokszínűsége: a kisebbségek jogai; A belga és a magyar példa*, Nyitott Könyv Kiadó, 2003, p. 15.

¹¹ United Nations Economic and Social Council, E/CN.4/Sub.2/AC.4/1996/2, Standard-setting Activities: Evolution of Standards Concerning the Rights of Indigenous People, Erica-Irene A. Daes, p. 15.

¹² Jelen írásomban nem választom el élesen a „nemzetiség” és „nemzeti kisebbség” fogalmakat, bár az utóbbit elsősorban az anyanemzettel rendelkező nemzetrészekre alkalmazza a szakirodalom.

Az előrejelzés lehetséges tükörcserepei

A jog világa

Elsőként említeném az adott ország *jogi felépítményét*, mivel a nemzeti kisebbségek jogait mégis csak a nemzetállam törvényhozása kell garantálja. És vannak országok, ahol pl. Dél-Tirol vagy Aaland-szigetek esetén ezzel – legalábbis a jogalkotás szintjén – nincs is probléma. Említhetem a nálunk készülő nemzetiségi törvényt is mint pozitív példát. A baj ezekkel csak az, hogy az adott ország mindenkori politikai érdekeitől függő mélységű és minőségű megoldások születnek. Arra nagyon kevés a példa, hogy a nemzetállamiságra törekvő, a nemzeti kisebbségekben láthatóan nem bízó államhatalom és politikai elit önként, jószántából teljesíti ki az adott nemzeti kisebbség megmaradása és fejlődése, gyarapodása számára létfontosságú szabályozást. Az európai pozitív példák mögött is legtöbbször védőhatalmi státusz, nemzetközi (kétoldalú) megállapodás, vagy a befolyásolás egyéb eszközeivel kikényszerített „realitások” állnak.¹³

E nemzeti jogi felépítmény azonban ritkán áll önmagában, gyakran kiegészítik nemzetközi jogi kötelezettségvállalások is.¹⁴

Ezen jogi feltételrendszerrel és korlátaival szeretnék szólni a következőkben. És bár az első „kisebbségvédelmi rendszer” a felekezeti kisebbségek problémájára keverte a választ,¹⁵ most itt „csak” a nemzeti kisebbségeket illetően kívánok néhány gondolatot felvetni.

Sokan a nemzetközi kisebbségvédelem úttörőjeként tekintve rá, az Európai Unióban látják a megoldást. Sajnos ki kell ábrándítani azt, aki még hisz az e fajta tündérmesékben. Az Unió úgy tűnik inkább menlevél a nemzetiségi elnyomáshoz, mintsem gátló tényező lenne. Ha összehasonlítjuk a magyargyűlöletben élen járó Szlovákiát és pl. a tagság iránt aspiráló Szerbiát, ez utóbbival kapcsolatban – igaz évekkal ezelőtt – legalább az Unió parlamentje kétszer is exponálta magát a nemze-

¹³ Gondoljunk pl. a dél-tiroli kérdés rendezésére. Ausztria és Olaszország nemzetközi nyomásra és az erőszakot sem nélkülöző helyzet hatására állapotodott meg.

¹⁴ Az első ilyen típusú volt az 1814/15-ös Bécsi kongresszuson megfogalmazott záródokumentum 1. Cikkelye, amely külön védelmet biztosított a porosz, osztrák és orosz területen élő lengyelek számára.

¹⁵ Lásd: augsburgi vallásbéke – 1555 – cuius regio, eius religio. Vannak adatok arra is, hogy az Oszmán Birodalom szultánja Bizánc elfoglalása után több ediktumot adott ki, illetve kötött megállapodásokat a keresztény görög, örmény és óhitű szláv népekkel, biztosítandó a szabad vallásgyakorlásukat. (Lásd bőv.: FÜR LAJOS: *Kisebbség és tudomány*. Gyorsuló idő sorozat. Magvető, Budapest, 1989)

tiségek, illetve az ottani magyarság érdekében.¹⁶ Ugyanez – jobb esetben az uniós kompetencia hiányára, rosszabb esetben semmire sem hivatkozva – a teljes jogú tagi státust élvező Szlovákiával kapcsolatban elő nem fordulna.

A Tanács ugyan kibocsátotta 2000/43/EK irányelvét „a személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról”, illetve az Európai Parlament állást foglalt a „kisebbségek védelméről és a megkülönböztetés elleni politikákról a bővítés utáni Európában”, de ezek a dokumentumok még jóindulattal sem nevezhetők a nemzeti kisebbségek védelmére irányuló uniós törekvésnek.

Nem váltották be a reményeket a Népszövetség koherens, de lényegében hatástalan kisebbségvédelmi rendszerének tagadásaként kialakított és az egyéni emberi jogokat hangsúlyozó ENSZ dokumentumok és intézmények sem.

Mindezen korlátok ellenére a jogrendszer állapota jelzésértékű. Természetesen csak egyike a jelzésértékű alrendszereknek.

Elméleti modell Gurr és Harff szerint

Nézzük, milyen lehetőségeink vannak a jog világán kívüli előjelzésre! Fontos a létező etnopolitikai konfliktus-szituációk feltérképezése. 1994-ben jelent meg az a korszakalkotó munka, amelyet Ted Robert Gurr és Barbara Harff írt¹⁷ és e leltár elkészítéséhez adnak megszívlelendő szempontokat¹⁸. Gurr és Harff abból indul ki, hogy az adott kisebbség mint etnokulturális közösség jelenik meg, de figyelemre méltóvá és megkerülhetetlenné akkor válik, ha mobilizálódik és egy idő után felvállalja az adott állam kormányzatával a nyílt konfliktust is. A nyílt konfrontáció azonban már a végstádium, nem tudható, hogy milyen formákat ölt. A hivatkozott szerzők elméleti modellje a kisebbségi mobilizáció okainak szempontrendszerét tárja elénk. Úgy vélem, hogy folyamatos elemzés elősegítheti a tisztánlátást és szerepet játszhat az erőszakos események megelőzésében.

¹⁶ Az Európai Parlament állásfoglalása a kisebbségek vajdasági zaklatásáról [1] HL C 16. E, 2004.1. 22., p. 98.; [2] HL C 87. E, 2004. 4. 7., 521. o. Forrás: www.argus.org.yu/kulfold/4EU.doc. Az Európai Parlament állásfoglalása a nemzetiségi sokféleség védelméről a Vajdaságban Forrás: http://www.vmsz.org.yu/korkep/korkep_2005_0506.pdf

¹⁷ Ld. bőv.: TED ROBERT GURR–BARBARA HARFF: *Ethnic Conflict in World Politics*. Boulder–San Francisco–Oxford, Westview Press, 1994.

¹⁸ A könyv megjelenését megelőzően Gurr a Marylandi Egyetemen (Center for International Development and Conflict Management) olyan kutatást végzett, amelynek során 233 hátrányos helyzetű, negatívan diszkriminált, viszonylag nagy lélekszámú etno-kulturális csoportot vizsgált.

Gurr és Harff hét tényezőt írt le, amelyek mintegy lakmuszpapírként jelzik az etnikai konfliktusok eszkalálódásának veszélyét. Ezek a következők:

- ♦ Diszkrimináció (gazdasági-politikai esélyegyenlőtlenség)
- ♦ Csoport-identitás (a közös jegyek száma meghatározó a csoporton belül)
- ♦ A közösség és a vezetők viszonya, összetartás a közösségen belül (hagyományos vezető szerepek, esetleges rivalizálás a vezetők között)
- ♦ A politikai környezet (államforma, a politikai közösség természete, a demokrácia minősége)
- ♦ A kormányzat által alkalmazott erőszak (kitelepítések, gyilkosságok, etnikai tisztogatás, népiirtás)
- ♦ Külső támogatottság (szóbeli tanács, pénzügyi támogatás, menekültpolitika, fegyver, hadianyag szállítása)
- ♦ Nemzetközi megítélés

A modell természetesen e hét tényező szoros kölcsönhatása és egymásra gyakorolt hatása és időbeni alakulása alapján állítja fel hipotéziseit az adott ország etnopolitikai jövőjét, a nemzeti kisebbségek mobilizációjának mértékét és intenzitását illetően.¹⁹ A hét tényező együtthatása különböző variációs lehetőséget rejt magában és csak a teljes vizsgálati anyag ismerete adhat korrekt választ.

Lake–Rothchild-modell

David A. Lake és Donald Rothchild nem merítenek az előző szerzőkhöz hasonló széles körben, hanem álláspontjuk szerint a közösségi jövő elbizonytalanodása, a közös jövő és a kollektív biztonság vélelmezett veszélyeztetettsége váltják ki az etnopolitikai mobilizációt a nemzeti kisebbségeknél.²⁰ Lake és Rothchild stratégiai dilemmaként említi:

- ♦ a kommunikációs kísérletek kudarcát,
- ♦ az ígéretek és vállalások kapcsán kialakult bizalom erodálódását, és
- ♦ azt a törekvést, hogy elsőként alkalmazzanak erőszakot.²¹

¹⁹ Ld. bőv.: GURR–HARFF: *I. m.* pp. 87–92.

²⁰ Ld. bőv.: D. A. LAKE–D. ROTHCHILD: *Spreading Fear: The Genesis of Transnational Ethnic Conflict*. In: D. A. LAKE–D. ROTHCHILD (ed.): *The International Spread of Ethnic Conflict. Fear, Diffusion and Escalation*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 198. pp. 3–33.

²¹ Ld. bőv.: SALAT LEVENTE: *Etnopolitika*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001.

Úgy vélem, az etnopolitikai konfliktusok genezisének irányából való tudatos közelítés szintén szolgálhatja az előrejelzés elméletét és gyakorlatát.

A Zellner-féle elméleti keret

Salat Levente korábban hivatkozott művében akként fogalmaz,²² hogy Wolfgang Zellner EBESZ-kutatásának legfőbb eredménye, hogy elméleti magyarázó keretet dolgozott ki az etnopolitikai konfliktusok eredetére. Ezt nem vitatva, legalább ennyire fontosnak tartom kiemelni Zellner azon meglátást, hogy a többség és kisebbség etnopolitikai meghatározottságból fakadó különbség önmagában is konfliktusokkal fenyeget. Ennek első ránézésre ma lehetünk igazán tanúi egyes nyugat-európai országokban, ahol a nem őshonos vallási, etnikai kisebbségek hallani sem akarva a többségi társadalom írott és íratlan szabályairól meglehetősen öntörvényűen viselkednek. Zellner azonban nemcsak ezen új keletű problémahalmazra vonatkoztatható, hanem a hagyományos többségi nemzet–nemzeti kisebbség viszonyra is. Itt pedig óriási szerepe van annak, hogy milyen stádiumban van a nemzetépítés folyamatában a többségi nemzet és nemzetiségi politikája az asszimiláció, a kirekesztés, a diszkrimináció, az elszigetelés vagy inkább a területi autonómia, esetleg a konföderatív elképzelések irányába hat, mekkora jelentőséget tulajdonítanak a nemzeti kisebbségek etnokulturális különbségek hangsúlyozásának, mennyiben kívánják ezeket politikai és kulturális szempontból élesen megjeleníteni, elkülöníteni. Fontos és vizsgálendő szerepe van az ún. anyaországok politikájának, mennyire támogatják határon túli nemzetrészeiket, és – ezt már én teszem hozzá – annak politikai elitjét és milyen hangsúlyokat jelentenek meg a határon átnyúló kapcsolatrendszerben.

A lehetséges monitorizálás esélyeit és módszereit itt és most nem áll módomban teljes körűen bemutatni. Nyilván a felvillantott módszerek is hordoznak hibalehetőséget és váratlan helyzetek is adódhatnak, amely relativizálhatja e megközelítéseket. A jogászok számára nyilván a jogi felépítmény vizsgálata elsődleges, de ismételten hangsúlyozni kívánom, hogy a szabályozás és a gyakorlat között óriási szakadék tátonghat, így a felépítmény egyéb területeit is görcső alá kell venni. Örvendetes, hogy hazánkban is gyarapodnak a kutatóhelyek, ahol megvannak a feltételei a nyugodt elemző munkának.²³

²² Ld. bőv.: SALAT LEVENTE: *I. m.* p. 48.

²³ Ilyen pl. a közelmúltban létrehozott Nemzetpolitikai Kutatóintézet, amelynek nyitókonferenciája bizakodással tölthet el minket.

A megoldás egy régi-új útja

Zárásképpen kell néhány szót ejteni a megoldásról. Mert szép az elemző munka, de ha csak arra vagyunk képesek, hogy előre jelezzünk, de arra nem, hogy a problémát megoldjuk, akkor ez még félsikernek sem mondható. Az előrejelzés pedig nem azért kell, hogy időben kivezényelje a hatalom a rohamrendőröket vagy a katonaságot. Az előrejelzés azért kell, hogy mindkét fél meglegedésére keressünk – időben – hosszú távú megoldást. Természetesen a megoldást és annak módszereit nem lehet néhány sorban leírni. Nagy valószínűséggel kimondható, hogy az ilyen sommás megállapítások a nemzeti kisebbségeknek nem sok jót jelentenének. Ezért én most egy elfeledett vagy szándékosan háttérbe szorított szempontra és a segítségével alkalmazott módszerre hívnám fel a figyelmet.

Bár tudjuk, hogy pl. Polgári Perrendtartásunk sem teszi már kötelezővé az ítélelthozatal során az igazság alapján történő döntést, azért ne adjuk fel! Vannak területek, amelyekről nem lehet számítani az igazságot. A nemzetiségi kérdés ilyen terület. Ennek az értéknek is meg kéne jelennie e kérdés rendezése során. A hagyományos többségi demokrácia eszközrendszere ab ovo igazságtalan a nemzeti kisebbségek tagjaival szemben, hiszen a többségi elv alapján a győztes mindent visz. Példaként a Székelyföld területi autonómiájáért vívott küzdelmet említeném. A demokratikusnak tartott Románia hatalmi eszközökkel vegzálja e békés törekvést felvállalókat, illetve az egységes és oszthatatlan román nemzetállamra hivatkozva mereven elutasítja az autonómia-törekvéseket. És itt kanyarodunk vissza az egyetemes emberi jogokhoz, amelyek nélkülözik a kollektív jogvédelem intézményeit és garanciáit; ily módon az egyéni jogérvényesítésre felesküdtött megalkotóik és kizárolagosságuk szószólói ma is cinkostársak az igazságtalan státus quo megőrzésében, az asszimilációban, a konfliktusok szőnyeg alá söprésében, és a véres etnikai konfliktusok eszkalációjában.

Itt ütközik ki igazán a nemzetállami érdek és a nemzeti kisebbség érdekeinek ellentéte. A nemzetközi diplomáciában és nemzeti retorikában egyaránt divatos értékként a „stabilitás” mindent fölülír. Ennek oltárán pedig a nemzetiségek nem egyszer feláldoztatnak, már csak azért is, mert pl. a jelenlegi Európa országhatárainak többsége sem az igazságosság, hanem pillanatnyi hatalmi erőviszonyok eredményeképpen alakult ki.²⁴ Miként arra Fred Halliday már korábban rámutatott, pl. az igazságosság mint szempont, mint érték, rendszerint alulmarad.²⁵

²⁴ Egy háborút követően – mint az emberi történelem során a korábbiakban is – egyszerűen a vesztesekre kényszerítették a „békefeltételek” elfogadását.

²⁵ FRED HALLIDAY: *Nationalism*. In: J. BAYLIS–ST. SMITH (szerk.): *The Globalization of World Politics*. Oxford, Oxford University Press 1997. pp. 359–374.

Ebben a kontextusban az igazság nem más, mint a nemzeti kisebbségek érdekeinek figyelembe vétele, megjelenítése az átfogó rendezés során. A nemzetiségek igazságán (is) alapuló kollektív jogok elismerése nélkül nincs hatékony (jog)védelme a nemzeti kisebbségeknek. Már pedig e téren – mint arra már korábbiakban utaltam – nem állunk jól. És amíg nincsenek nemzetközileg védett kollektív jogok, maradnak az egyéb eszközök. Ezek félé, hogy előbb-utóbb erőszakos cselekményekbe torkollnak, ha néha-néha fel is lehet mutatni néhány részeredményt.²⁶ Ezen eredmények is lényegében csak a kétoldalú kapcsolatokban mutathatók ki és nem egyszer a felek egyenlőtlen helyzetén alapulnak.

Az igazságot – mint rendező elvet²⁷ – most nem filozófiai értelemben, hanem a lelkek megnyugvása szempontjából is sürgetve, egy idézettel zárnám soraimat:

„Nemcsak a Hargita tért vissza, de Ábel is visszatért, ... elhatározta, hogy megkéri régi barátját, Surgyelánt, kivel együtt szenvedtek volt a Hargitán, keresse fel testvéreit, s mondja meg az összes románoknak, hogy térjenek vissza a magyar impérium alá, mert nem lesz nekik rossz dolguk, mert az igazságot is meg lehet szokni.”²⁸

²⁶ Ilyen részeredmény a szerb restitúciós törvény megtorpedózása a magyar külügy részéről. A tagjelöltség okán sikerült kizsarolni a változtatást, de közben az Európai Unióba igyekvő Szerbiában még hatályosak, többek között, a magyarság kollektív bűnösségét kimondó az ún. AVNOJ-Határozatok, amelyek édestestvérei a Beneš-dekrétumoknak. Az illetékeseknek már most kéne ezekkel foglalkozni a friss tagjelölt állam vonatkozásában. Nehogy a restitúciós törvény egyfajta gumicsontként elhomályosítsa a tekintetet!

²⁷ Egyfajta modern „Justice for Hungary”, azaz „Justice for national minorities”

²⁸ Tamási Áron, 1940, a II. Bécsi Döntés után